

Goldman György

A BODROGKERESZTÚRI KULTÚRA TEMETŐJE BATTONYÁN

Battonya és környéke, illetve hazánk délkeleti sarka mindeddig nem tartozott a javarészkor jelentősebb mértékben betelepültek tudott területei közé, bár vannak ismereteink néhány temetőről, illetve annak részletéről. Még a századfordulón került elő Kurticsról (Curtici, Románia) néhány edény (PÓSTA 1899, 17), ezek feltehetően egy temetőhöz tartoztak (PATAY 1961, 94). Annak, hogy Pósta B. nem tesz említést csontokról, talán az lehet a magyarázata, hogy a vázak hasonlóan a battonyaiakhoz, tökéletesen megsemmisültek. Már a közvetlen környékről származik egy sír, amit Banner J. (BANNER 1928) tárt fel.

Battonyán ezek után nem volt meglepő, hogy a bodrogkeresztúri kultúra temetője előkerült. A község területét át- meg átszövő olajbányászat jelentős földmunkái során a 31. kútkörzet területén, egy tartóköttél alapozásakor kerültek elő a kultúra jellegzetes töredékei. Az 1979 augusztusában folytatott leletmentésünk alkalmával a tartóköttél környékének feltárása mellett kiterjesztettük munkánkat a kút kiszolgáló épületeinek alapterületére is, így nagyobb összefüggő terület megvizsgálására nyílt lehetőségünk. Munkánkkal úgy véljük, sikerült északi és nyugati irányban a temető szélét is megtalálnunk, véleményünk szerint az esetleges további ásatások déli és délkeleti irányban eredményezhetnek újabb sírokat (1. kép). A temető különlegessége, hogy bár fölöttébb valószínűen zsugorított vázas temetkezések voltak, emberi csontot egyetlen, a 14. sírban feltárt ulna kivételével nem találtunk. A vázak ilyen nagyméretű pusztulása sem szokatlan jelenség a kultúra temetőiben, Patay P. Fényeslitkén számos ilyen sírt figyelt meg (PATAY 1968). Ez a hiányosság késztetett bennünket arra, hogy a feltárás folyamán előkerült leleteket ne sír megjelöléssel regisztráljuk, hiszen a különböző szelvényekben feltárt edények együvé tartozását a külső munka során nem tudtuk kétséget kizáróan megállapítani, hanem az egymáshoz közel fekvő edényeket edénycsomónként tarttuk külön. Ezen módszer jogosságát támasztotta alá az a körülmény is, hogy a homogén talajban az egykori sírgödörök körülhatárolása is lehetetlen volt. Később, az összesített temetőtérkép megrajzolásakor ki is derült, hogy valójában kevesebb sírt tártunk fel, mint edénycsomót. Az eddig mondottakból következik az is, hogy a helyszínen készült fényképeken látható számok (6. kép)

nem sírszámok, hanem a feltárás menetében sorozott edénycsomók. A temetőtérképen írt számok ugyancsak edénycsomót jelentenek, véleményünk szerint ugyanis az eredeti helyzetnek megfelelő helyzet rögzítése megbízhatóbb eredményre vezethet, miután már önmagukban a sírok meghatározása is rekonstrukció, az elsődleges források, az edénycsomók elhelyezkedésén alapuló következtetés. A jobb áttekinthetőség érdekében a leletek leírásánál is fenntartjuk az edénycsomónkénti leírást, ugyanakkor azonban megkíséreljük a feltárt temetőrészlet eredeti helyzetének helyreállítását, első sorban a más temetőkben feltárt törvényszerűségek alapján.

Munkánk során első feltételezésünk az, hogy nemek szerint elkülönített fektetési móddal, a kerámiamelléleteket a sírgödör széle mentén, a vázzal párhuzamosan tették földbe (PATAY 1975, 38).

1. sír.

Teljes egészében azonos az I. szelvényben, 97 cm mélységben, K—Ny irányban egymás mellett álló, illetve dőlt edényeket tartalmazó 1. edénycsomóval. A sír, illetve az edények irányítása csak néhány fokkal tér el a K—Ny iránytól É felé. Amennyiben feltételezzük azt, hogy az edények a test előtt sorban fekszenek, a 4. melléklet dőlése alapján a váz az edények északi oldalán fekvő, ami női sírra utalna. Ugyancsak női sírra mutat a viszonylag több (öt) edénymelléklet (PATAY 1975, 37).

1. melléklet: *tál*. Szürke, foltos, simított felületű. Teste hengeres, alja lekerekített. Pereme alatt kis szalagfűl, a vele szemben lévő edényünk töredékes volta miatt hiányzik. Ragasztott, kiegészített (2. kép 1). M.: 8 cm, Szá.: 19 cm.

2. melléklet: *tál*. Barnásszürke, foltos, alacsony, simított felületű. Teste hengeres, alja lekerekített. Ragasztott, kiegészített (2. kép 2). M.: 5,5 cm, Szá.: 13 cm.

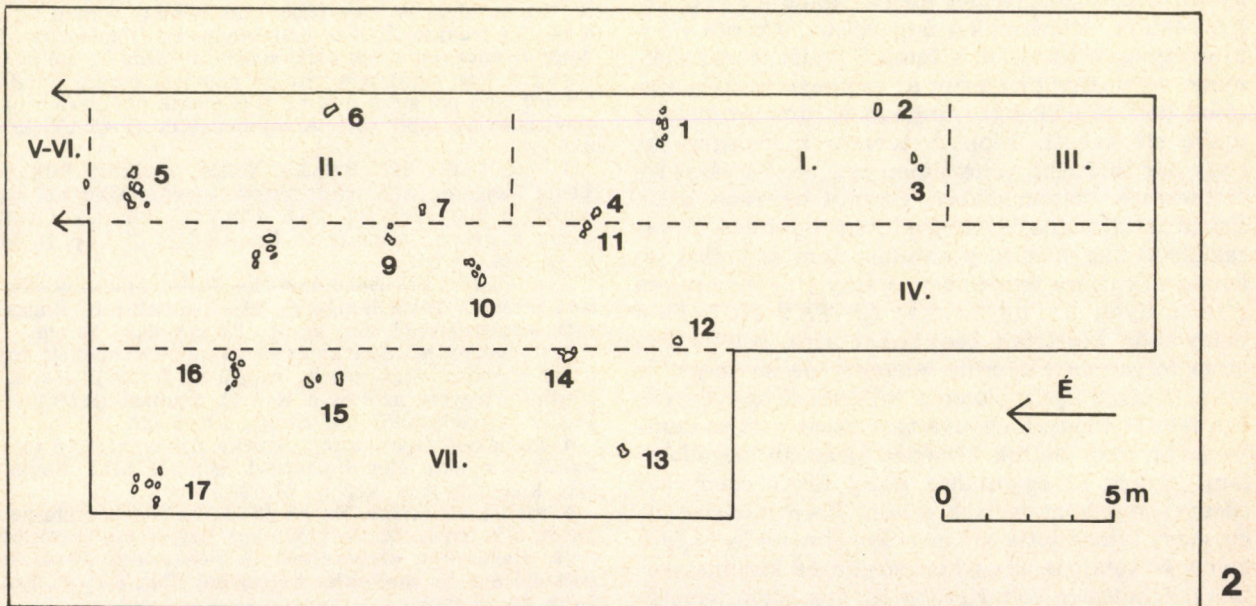
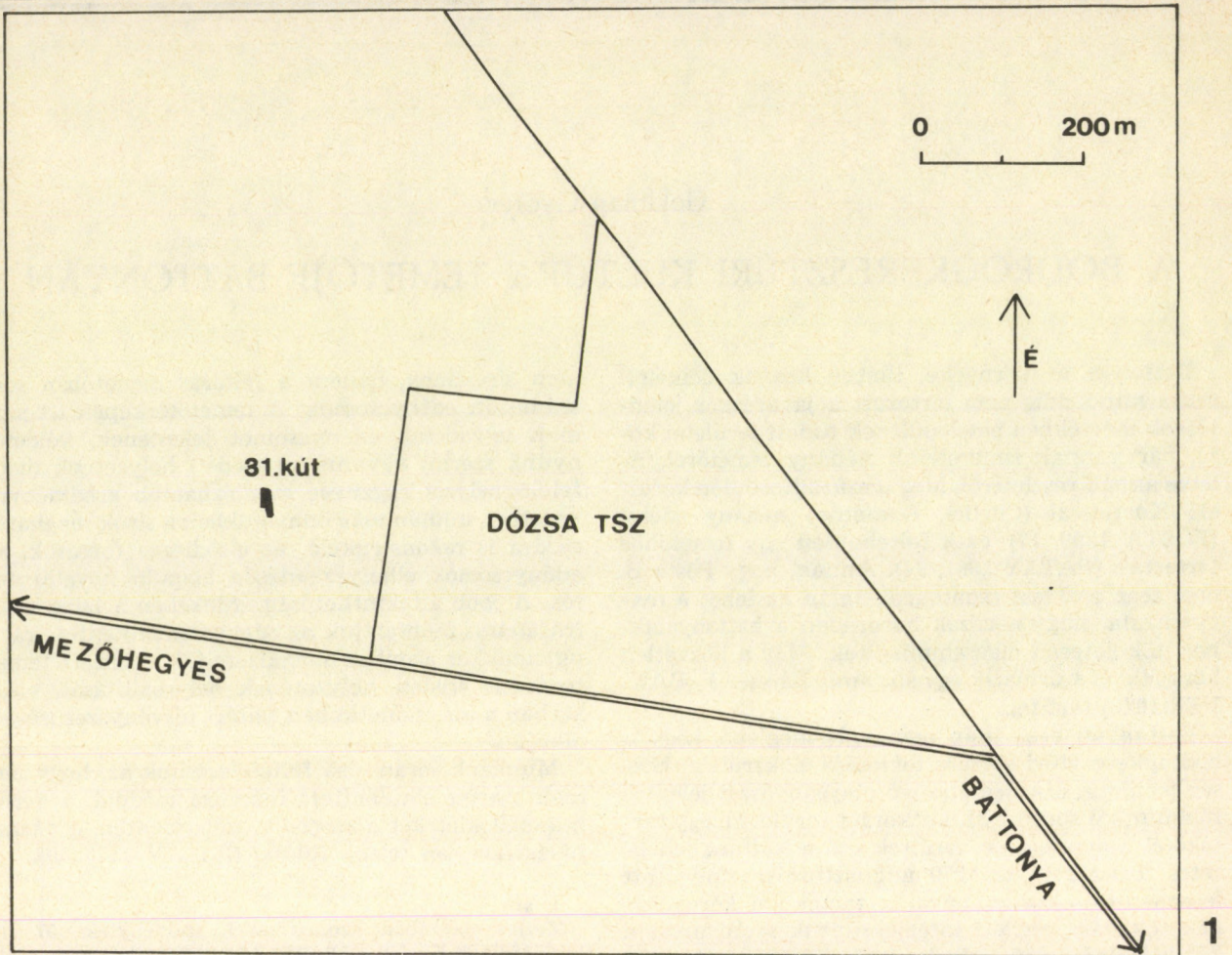
3. melléklet: *tál*. Szürke és sárga foltos töredékek, anynyira azonban elégségesek, hogy a tál formája rekonstruálható legyen; azonos a K 1 3b típusal (KUTZIÁN 1963). Feltételezhető magassága kb. 6 cm.

4. melléklet: *tejeskőcsög*. Szürke, foltos, enyhén csónkakúpos nyakú, éles hastörésű, gömbös aljú. Ragasztott, kiegészített (2. kép 5). M.: 26,5 cm.

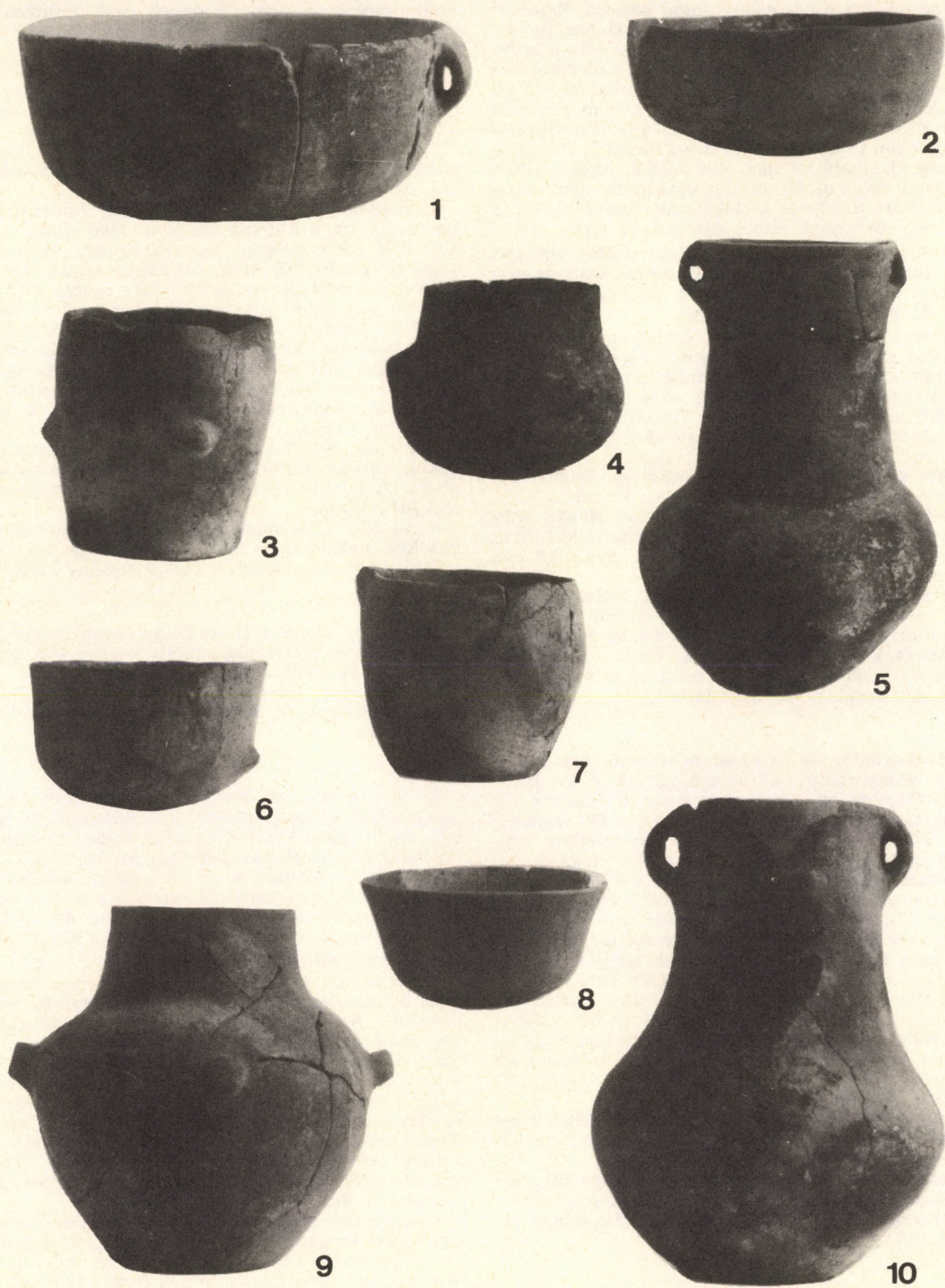
5. melléklet: *csésze*. Barna és szürke foltos, teste hengeres, alja behúzott. Peremén egy helyen kis kerek bütyök. Ragasztott, kiegészített. A restaurálás során került elő a 4. sz. melléklet belsejéből. (M.: 6,4 cm, Szá.: 7 cm, Fá.: 5 cm.)

2. sír.

Az I. szelvény délkeleti sarkában került elő, közel a bolygatás helyéhez, 91 cm mélységben a 2. edénycsomó, és ugyancsak az I. szelvény déli végében, közvetlenül

1. kép Battonya—31. kútkörzet. 1. a lelőhely; 2. a temető térképe
 Abb. 1. Battonya—31. kútkörzet. 1. Fundort; 2. Gräberfeldplan

2. kép Battonya—31. kútkörzet. 1, 2, 5. 1. sír; 3, 8. 7. sír; 4, 10. 2. sír; 6. 11. sír; 7. szórvány; 9. 3. sír
 Abb. 2. Battonya—31. kútkörzet. 1, 2, 5. Grab 1; 3, 8. Grab 7; 4, 10. Grab 2; 6. Grab 11; 7. Streufund; 9. Grab 3

a bolygatás mellett került elő a 3. edénycsomó. Feltételezzük, hogy a sírt e két edénycsomó alkotja. Emellett szól, hogy viszonylag közel vannak egymáshoz (távolságuk 130 cm), továbbá éppen a kettő közé esik a bolygatott rész, ahonnan a felső ásónyomból szórványként egy kis edény került elő. Összetartozásukat emeli ki, hogy a két edénycsomó típusai az egy sírban szokásos mellékletadást tekintve jól kiegészítik egymást. Együvé tartozásuk ellen csak azt az érvt hozhatnánk fel, hogy az így megrajzolható sír nem DK—ÉNY, hanem ÉK—DNY tájolású, de ez utóbbi tájolás egyáltalán nem mond ellent a kultúra általános szokásainak, temetőnkben is előfordul egy biztosnak látszó esetben (9. sír).

1. sz. melléklet: *csésze*. Barnásszürke, foltos, simított felületű. Nyaka fordított csonkakúp alakú, teste és alja ívelt, vállán egymással szemben két kis hegyes bütyök ül (2. kép 4). M.: 7,5 cm, Szá.: 7 cm.

2. melléklet: *tál*. Barnásszürke, foltos, simított felületű. Pereme szélesen kihajlik, teste nyújtott gömb alakú. A nyak alján egymással szemben két kis hegyes bütyök látható. Vállán bekarcolt vonalköteg, ezalatt függő, sraffozott háromszögek. A háromszögek között és alatt rendszertelenül elhelyezett, sarkára állított négyzet alakban felvitt négyes beszúrt pontok vannak. A bemélyített díszek mésszel voltak kitöltve. Ragasztott, kiegészített (5. kép 6). M.: 8,5 cm, Szá.: 19 cm.

3. melléklet: *tejesköcsög*. Szürke, foltos. Nyaka enyhén csonkakúpos, teste ívelt, gömbhöz közel álló forma. Díszítetlen, ép (2. kép 10). M.: 20,5 cm, Szá.: 8,5 cm, Fá.: 6,5 cm.

4. melléklet: *csupor*. Barna és szürke foltos, pereme behúzott, teste ívelt. Pereme alatt két sorban szimmetrikusan elhelyezkedve 4—4 bütyök látható. Ragasztott, kiegészített (4. kép 7). M.: 10 cm, Fá.: 6 cm.

5. melléklet: szürke, simított felületű *edény oldal-törédei*, egy darabon szalagfűl látható.

3. sír.

A 4. edénycsomót, és az azzal feltétlenül egy sírhoz tartozó 11. edénycsomót tartjuk a 3. sírnak. A 4. edénycsomó közvetlenül az I. szelvény nyugati fala mellett került elő, 102 cm mélységben, míg a 11. a IV. szelvény közepén, közvetlenül annak keleti fala mellett volt. 107 cm mélységben. A három edény sorban fekszik, tájolásuk megegyezik az 1. síréval, illetve a kultúrára leginkább jellemző tájolási iránnyal. Miután éppen három edény került itt elő, a sír nemhez való tartozását nem kíséreljük meg megállapítani, a három melléklet ugyanis éppen az a kritikus szám, amelynek alapján egyenlő eséllyel lehet férfi- vagy női sír (PATAY 1975, 37).

1. melléklet: *korsó*. Szürke és barna foltos, nyaka fordított csonkakúp alakú, teste nyújtott gömb. Legnagyobb kiöblösödésén egymással szemben két függőleges nyílású szalagfűl, ezek felezővonalán pedig kerek, lapos bütyök ül. Ragasztott, kiegészített (2. kép 9). M.: 15,5 cm, Szá.: 7,5 cm, Fá.: 7 cm.

2. melléklet: *tejesköcsög*. Szürke és barna foltos, teste ívelt, díszítetlen. Ragasztott, kiegészített (4. kép 2). M.: 28,5 cm, Szá.: 11 cm, Fá.: 9 cm.

3. melléklet: *virágcserep*. Vörössárga, nagyobb részben összeálló töredékek. Alja fordított csonkakúpos, testen vízszintesen feltett bütykök vannak. Magassága kb. 25 cm lehetett.

4. sír.

Azonos a II. szelvény északi végében, DK—ÉNY irányú tengelyben sorban egymás mellett álló, 95 cm mélységben előkerült 5. edénycsomóval. A számos edény-melléklet alapján esetleg követhetethetünk arra, hogy női sír volt. Erre mutat a csövestalpú korsó megléte is, ami elsősorban női sírok tartozéka (PATAY 1976, 230).

1. melléklet: *korsó*. Szürke, hengeres nyakú, teste öblös. A restaurálás során nyaka megsemmisült, öblös testen egymással szemben két szalagfűl csonkja látszik,

ezen felezőpontján pedig két kerek, lapos bütyök. Az edény csótalpon állt, de ennek csak indítása maradt meg. Ragasztott, kiegészített (3. kép 8). M.: 13,5 cm, Szá.: 8 cm, Fá.: 6,5 cm.

2. melléklet: *korsó*. Szürke és barna foltos. Nyaka hengeres, teste öblös. Vállán egymással szemben két függőleges nyílású, gombos végű fűl látható. Ép (3. kép 5). M.: 15 cm, Szá.: 7 cm, Fá.: 6,5 cm.

3. melléklet: barnászörös és szürke foltos, durva anyagú, össze nem állítható fordított csonkakúpos fazék töredékei.

4. melléklet: *tejesköcsög*. Szürke, felülete simított. Pereme alatt, a két kis szalagfűl alsó részénél beszúrkált álló háromszögsor látható, ezalatt rugancsak beszúrkált pontokból álló, körbefutó vonal. Ez alól, az edényt szimmetrikusan négy részre osztva 4×2 hármassal, beszúrt pontokból álló sor indul a has törésvonaláig, majd itt hegyben, páronként összekapcsolódik. Az edény négy, sarkosan kiemelkedő legnagyobb kiöblösödését beszúrt koncentrikus körök díszítik. A koncentrikus körök fölött hármassal, ívelt, girlandszerűen beszúrkált pontsor fut körbe. Ragasztott (5. kép 1a, b). M.: 25 cm, Szá.: 8 cm, Fá.: 10 cm.

5. melléklet: világosszürke *tál* részben összeálló töredékei. Pereme kissé kihajló, teste fordított csonkakúp alakú. A perem alatt két helyen kis, vízszintesen nyitott fűl látható.

6. melléklet: barnásszürke *tál* kisebb töredékei. A töredékek valószínűleg két különböző tálhoz tartoztak, egyikük hengeres testű, a másik pereme kissé kihajlik.

5. sír.

Magányos edény a II. szelvény közepén, annak keleti felében 99 cm mélységben talált tejesköcsög, így esetleg férfisírral kell számolnunk.

1. melléklet: *tejesköcsög*. Szürke, foltos, felső része hiányos. Ragasztott, kiegészített (3. kép 4). M.: 19,5 cm, Fá.: 11 cm.

6. sír.

A 7. edénycsomó mellett ide tartozhat területi és mélységbeli közelsége miatt a 9. edénycsomó is. Emellett szól, hogy a két edénycsomó típusai jól kiegészítik egymást az egy sírban szokásos mellékletadás tekintetében. Ennek alapján a sír DK—ÉNY tájolású lehetett. Nemere vonatkozó feltételezésünk nincs. A 7. edénycsomó a II. szelvény DNY-i sarkából, 105 cm mélyről került elő, magányosan egy edény, míg a 9. a IV. szelvény északi részében, 110 cm mélyen volt.

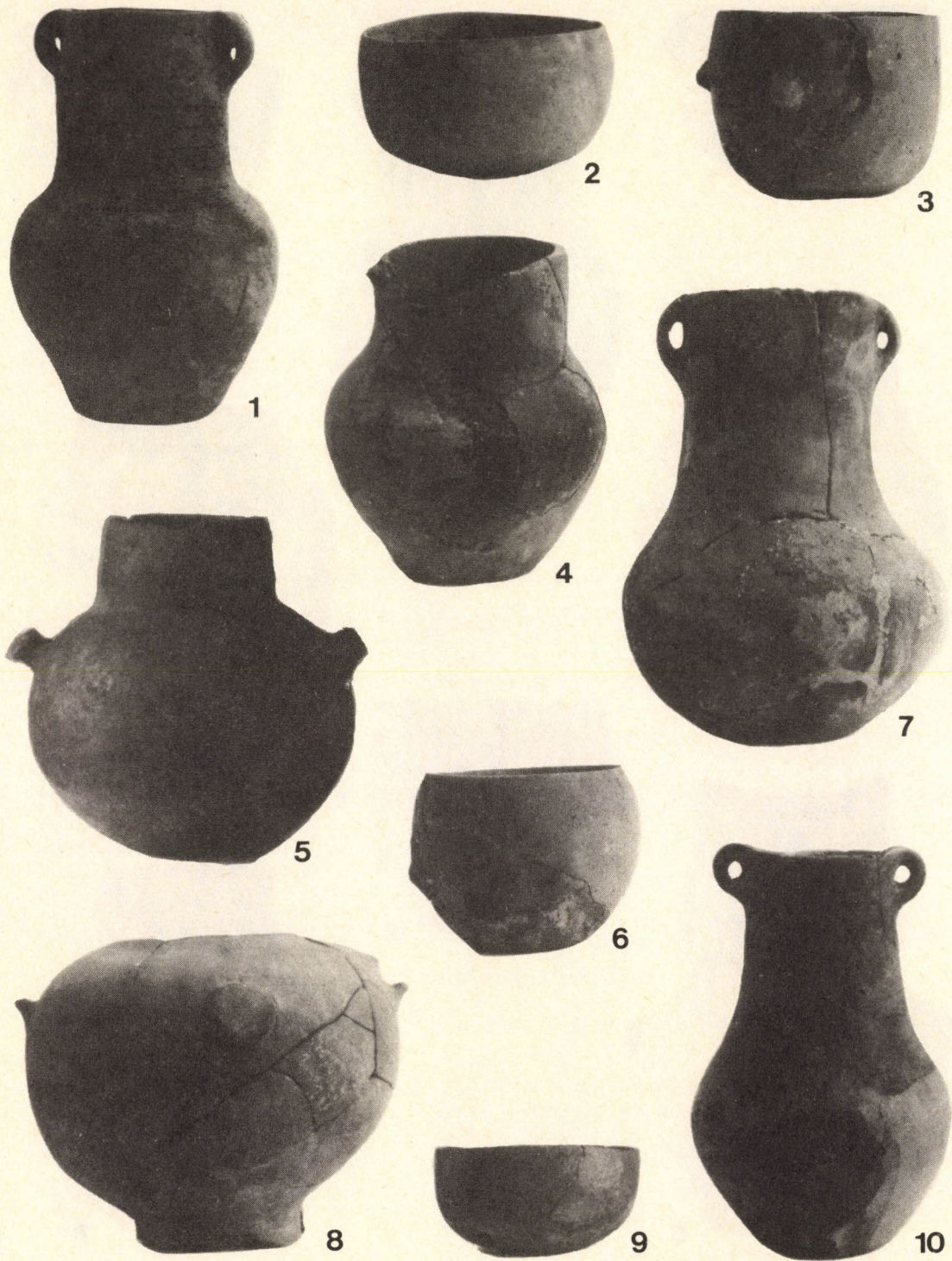
1. melléklet: *tejesköcsög*. Szürke, foltos. Nyakán négyes bekarcolásokból álló köteg fut egymás alatt négy kötegben. Az egyes kötegeket alul-felül beszúrkált pontsor választja el. A kötegek nem futnak körbe, a fülek alatt mindkét oldalon bekarcolt függőleges vonalakkal halszálkaminta látható. Az edény alsó részét ferdén bekarcolt négyszögháló borítja, az egyes négyszögeket rendszertelenül ferde vonalakkal töltik ki, vagy azok üresen maradnak. Rendszeres mintának tűnik az, hogy ferdén lefelé minden második négyszöget beszúrkált pontokkal töltötték ki. Ragasztott, kiegészített (3. kép 1). M.: 25 cm, Szá.: 9 cm, Fá.: 9,5 cm.

2. melléklet: *csupor*. Szürke, foltos. Pereme behúzott és körben bevagdalt, teste félgömb alakú. A perem alatt szimmetrikusan elhelyezve négy kis bütyök látható, közülük egy átfúrt volt, ennek hegye letört. Ragasztott, kiegészített (4. kép 3). M.: 9 cm, Szá.: 9,5 cm, Fá.: 5,5 cm.

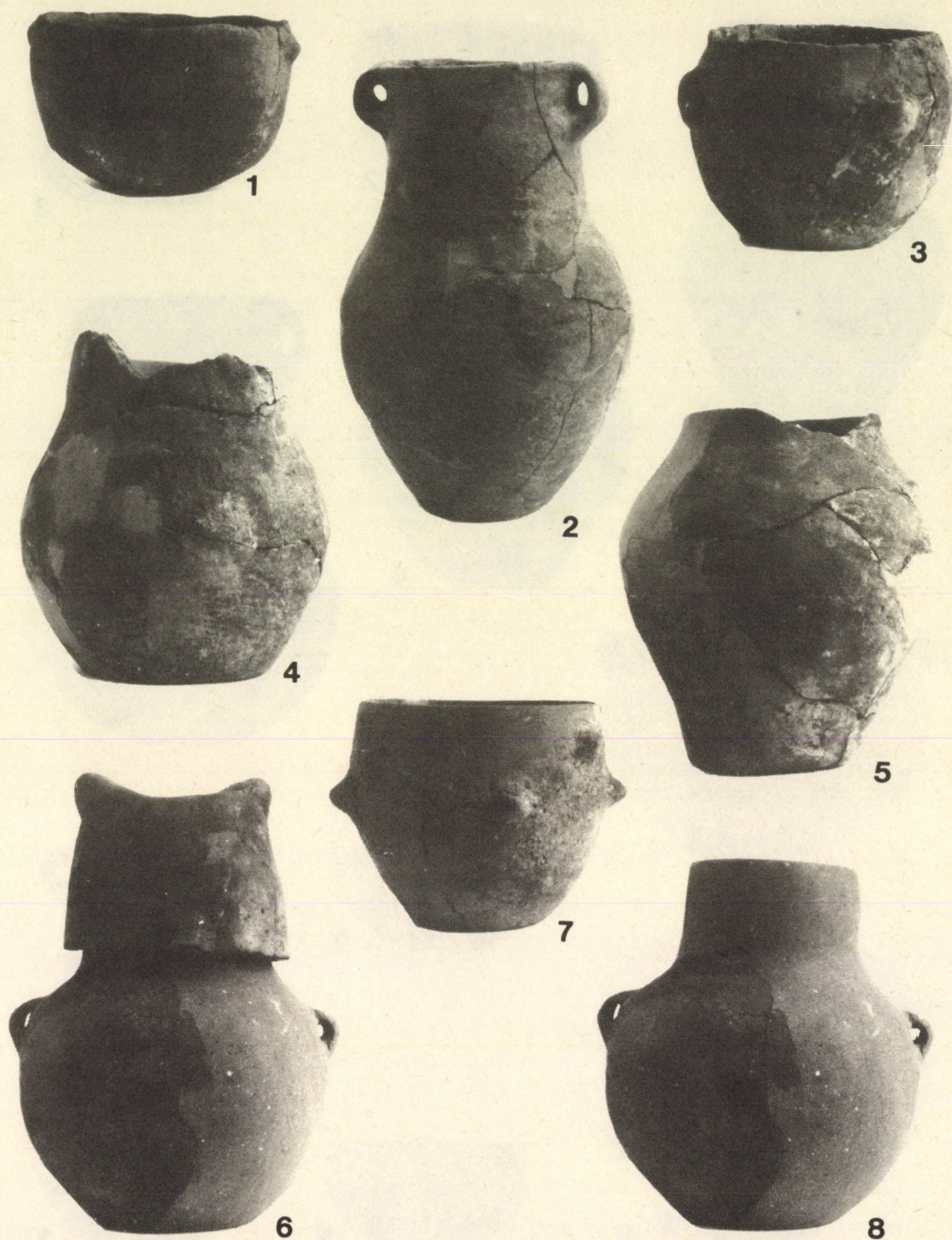
3. melléklet: *fazék töredékei*. Szürke foltos darabok, az egyiken vízszintesen feltett, át nem fúrt fűl, két további darabon pedig a perem alatt bütyök látható.

7. sír.

Azonos a 8. edénycsomóval, amely a IV. szelvény északi végében, K—Ny irányú tengelyben egymás mellé

3. kép Battonya—31. kútkörzet. 1. 6. sír; 2, 6. 8. sír; 3. 13. sír; 4. 5. sír; 5, 8. 4. sír; 7. 14. sír. 9. 12. sír;
10. 7. sír
Abb. 3. Battonya—31. kútkörzet. 1. Grab 6; 2, 6. Grab 8; 3: Grab 13; 4. Grab 5; 5, 8. Grab 4; 7. Grab 14; 9.
Grab 12; 10. Grab 7.

4. kép Battonya—31. kútkörzet. 1. 11. sír; 2. 3. sír; 3. 6. sír; 4. 8. sír; 5. 12. sír; 6, 8. 13. sír; 7. 2. sír
 Abb. 4. Battonya—31. kútkörzet. 1. Grab 11; 2. Grab 3; 3. Grab 6; 4. Grab 8; 5. Grab 12; 6, 8. Grab 13; 7. Grab 2.

helyezett edényekből állt. 110 cm mélyen került elő. Az edények száma és helyzete alapján nemére vonatkozó feltételezésünk nincs.

1. melléklet: *tál*. Mély, feketésszürke. Peremén szimmetrikusan elhelyezve négy vízszintes, függőlegesen bevagdalt bütyök ül. Teste hengeres, alsó része ívelten behajlik. Itt, a perem bütykei alatt négy kis, félgömb alakú dudor látszik. Ragasztott, kiegészített (5. kép 5). M.: 9 cm, Szá.: 15 cm, Fá.: 5 cm.

2. melléklet: *tál*. Szürke, pereme szélesen kihajlik, alja ívelt. Ragasztott, kiegészített (2. kép 8). M.: 5 cm, Szá.: 10,5 cm. Fá.: 5 cm.

3. melléklet: *tejesköcsög*. Szürke, foltos, díszítetlen. Ragasztott, kiegészített (3. kép 10). M.: 24 cm, Szá.: 8 cm. Fá.: 8,5 cm.

4. melléklet: *csupor*. Vörösesbarna, foltos, durva felületű. Pereme behúzott, teste kissé csonkakúpos. A test közepén szimmetrikusan elhelyezve négy kis bütyök látható. Ép (2. kép 3). M.: 10 cm. Szá.: 8,5 cm. Fá.: 7,5 cm.

8. sír.

Ide a 10. edénycsomó tartozik. A IV. szelvény közepétől kissé északra, 112 cm mélyen találtuk. Az edények sorban helyezkednek el, tájolásuk ÉK—DNy. Ez 90°-kal tér el a többi sír tájolásától, megegyezik viszont a 2. sír feltételezett irányításával.

1. melléklet: *tejesköcsög*. Szürke színű, csak alsó része maradt meg. Díszítetlen, ragasztott, kiegészített (4. kép 4). M.: 15 cm. Fá.: 8 cm.

2. melléklet: *csésze*. Szürke, foltos, oldala ívelt. Legnagyobb kiöblösödésén szimmetrikusan elhelyezve négy bütyök volt, de csak kettő maradt meg. Ragasztott, kiegészített (3. kép 6). M.: 8 cm, Szá.: 8,5 cm, Fá.: 5 cm.

3. melléklet: *tál*. Barna, foltos. Teste hengeres, alja lekerekített. Ragasztott, kiegészített (3. kép 2). M.: 6 cm, Szá.: 10 cm.

4. melléklet: *tejesköcsög*. Szürke, sárgásbarna foltos töredék. Semmiképpen sem azonos az 1. sz. melléklettel, noha ennek éppen felső, díszítetlen része maradt meg. Szá.: 7 cm.

5. melléklet: *kődarab*. Vörösesbarna, szemcsés szerkezetű, szabálytalan alakú. Lapos, lemezes törésű. Méretei: 9,5×5,8 cm, vastagsága 2 cm.

9. sír.

A IV. szelvény Ny-i fala mellett, a szelvény közepétől kissé délre került elő 92 cm mélyen a 12. edénycsomó. Mindössze két töredékből áll, így a mellékletek szegénysége férfisirra utalhat. Tájolása ismeretlen.

1. melléklet: *tejesköcsög* alig számbavehető apró töredékei.

2. melléklet: *fazék*. Az ásatási napló szerint rendszeresen talált kisebb töredékek. A restaurálás folyamán megsemmisült.

10. sír.

A VII. szelvény déli felében előkerült 13. edénycsomó egyetlen edénye tartozik ide. Mélysége: 92 cm. Nemére vonatkozóan véleményünk a 9. sírnál tett megállapítással azonos. Tájolása az egy melléklet alapján nem megállapítható.

1. melléklet: *virágcserep*. Sárgásbarna, foltos, részben összeálló töredékek. Mérhethetlen.

11. sír.

Ezt az 14. edénycsomó alkotja. A VII. szelvény déli felében, közvetlenül a szelvényfal mellett került elő, a 4. és 5. sz. mellékletek már a szelvényfal alatt voltak. A mellékletek száma alapján női sírra következtetünk. Mélysége: 111 cm.

1. melléklet: *tál*. Szürke és barna foltos, mély edény. Durva felületű, nyújtott félgömb alakú. Pereme alatt,

egymással szemben két kis bütyök látható. Ragasztott (4. kép 1). M.: 8 cm, Szá.: 11 cm, Fá.: 3 cm.

2. melléklet: *tál*. Barna foltos. Gömbszelet alakú, pereme alatt egymással szemben két szalagfűl van. A két fűl között mindkét oldalon felülről kettős, oldalt egy függőleges sorral lezárt minta látható. Ez a minta egymás alatt három sorból álló, pontsorrall keretezett és ferde bekarcolásokkal kitöltött háromszögsor. A kimaradó, függő háromszögek közepén 4—4, hegyére állított rombusz alakban beszűrt pont van. Az összes beszűrkált mintát mésszel töltötték ki. Ragasztott, kiegészített (5. kép 4). M.: 9 cm, Szá.: 15,5 cm, Fá.: mérhetetlen.

3. melléklet: *tál*. Szürke, igen apró, részben összeálló töredékek. Mérhethetlen.

4. melléklet: *tál*. Vörösesbarna, szürke foltos. Felülete durva, pereme kihajlik, teste mély, hengeres, alja behúzott, lekerekített. A test függőleges részének alján szimmetrikusan elhelyezve négy bütyök látható. Ragasztott, kiegészített (2. kép 6). M.: 6 cm, Szá.: 8 cm.

5. melléklet: *tál*. Barna és szürke foltos, simított felületű. Alakja gömbszelet. Ragasztott, kiegészített (5. kép 2). M.: 4,5 cm, Szá.: 8 cm.

12. sír.

A VII. szelvény közepétől kissé északra, a keleti szelvényfal mellett találtuk 95 cm mélységben a 15. edénycsomót, amit a 12. sírnak tartunk. A négy edény esetleg női sírra utalhat. Az edények között meghúzható tengely szerint a sír tájolása É—D lenne, ami azonban elmentmond a kultúra általános szokásainak. Így a tájolás kérdésében nem tudunk határozottan állást foglalni.

1. melléklet: *tejesköcsög*. Rendkívül rossz megtartású volt, nyaki részét a restaurálás során már nem lehetett összeállítani. Teste ívelt. Ragasztott, kiegészített (4. kép 5). M.: 16 cm, Fá.: 7 cm.

2. melléklet: *tál*. Szürke és barna foltos. Pereme kissé behúzott, teste fölgömb alakú. Ragasztott, kiegészített (3. kép 9). M.: 6 cm, Szá.: 8 cm, Fá.: 7,5 cm.

3. melléklet: *tejesköcsög*. Szürke, foltos. A restaurálás során már nem lehetett összeállítani, bár a feltáráskor darabjai még együtt voltak. Így bizonyos, hogy nem azonos az 1. sz. melléklettel. Eredeti magassága 23—25 cm lehetett.

4. melléklet: barna, foltos edény néhány összeállíthatatlan töredéke.

13. sír.

A 16. edénycsomó a VII. szelvény északi felében, közvetlenül a keleti szelvényfal mellett került elő. Az edények nagyjából É—D irányban feküdtek, ami a sír tájolását jelenti. A több edénymelléklet alapján feltételezhetjük, hogy női sír volt. Mélysége: 95 cm.

1. melléklet: *korsó*. Szürke foltos, nyaka hengeres, teste kissé nyújtott gömb alakú. Legnagyobb kiöblösödésén egymással szemben két kis, vízszintesen átfűrt fűl látható. Ragasztott, kiegészített (4. kép 6, 8). M.: 16,5 cm, Szá.: 7 cm, Fá.: 7 cm.

2. melléklet: *fedő*. Szürke színű, foltos. Kissé szabálytalan alakú, egyik oldala hengeres, másik kissé ívelt. Felső részén egymással szemben kicsúcsosodik, e kicsúcsosodások ferdén átfűrtak. Ragasztott, kiegészített (4. kép 6). M.: 8,5 cm, Szá.: 9,5 cm.

3. melléklet: *csésze*. Szürke, foltos. Alakja nagyjából hengeres, rajta szimmetrikusan elhelyezve négy bütyök volt, amikből csak kettő maradt meg. Ragasztott, kiegészített (3. kép 3). M.: 8 cm, Szá.: 9,5 cm, Fá.: 7 cm.

4. melléklet: *tál*. Szürke, foltos, durva felületű, magas, csőtálpas tál részben összeálló töredékei. A tálrész pereme ívelten kihajlik, teste ívelt. Alsó harmadában egy kerek bütyök megmaradt. A hengeres csőtálp átfűrt volt. A tálrész m.: 14 cm, a csőtálpötredék m.: 11 cm.

5. kép Battonya—31. kútkörzet. 1a, b. 4. sír; 2, 4. 11. sír; 3. 14. sír; 5. 7. sír; 6. 2. sír
 Abb. 5. Battonya—31. kútkörzet. 1a, b. Grab 4; 2, 4. Grab 11; 3. Grab 14; 5. Grab 7; 6. Grab 2.

1

2

3

4

6. kép Battonya—31. kútkörzet. 1. 5. sír; 2. a IV. szelvény részlete; 3. 3. sír; 4. 17. sír
Abb. 6. Battonya—31. kútkörzet. 1. Grab 5; 2. Teil des Blockes IV; 3. Grab 8; 4. Grab 17.

14. sír.

A VII. szelvény ÉNy-i sarkában került elő 115 cm mélyen a 17. edénycsomó, ill. a 14. sír. Ez volt az egyetlen olyan sír, amelyben emberi csontmaradványt is találtunk, az 1. sz. melléklet, egy kőkés mentén annak hosszánál valamivel rövidebben egy alkar (ulna) töredéke feküdt, igen rossz megtartásban. Feltételezzük, hogy a kés jelenlétének hatására nem pusztult el ez is nyomtalanul, az összes többi csonthoz hasonlóan. A szegényes edénymelléklet, de főleg a kés jelenléte férfisírra utal. Az ulna helyzete, a késhez és az edénymellékletéhez való viszonya alapján feltételezhető, hogy jobb oldalán feküdt, így tájolása nagyjából K—Ny irányú volt.

1. melléklet: *kovakés*. Barna, fehér foltos. Kissé ívelt pengéjű, trapéz átmetszetű. Markolati részénél kissé kiszélesedik. H.: 18,5 cm, Sz.: 3 cm. (5. kép 3).

2. melléklet: *tejesköcsög*. Szürke, barna foltos, durva felületű. Alja gömb alakú, diszítetlen, ragasztott (3. kép 7).

3. melléklet: *tál*. Barna, foltos anyagú. Alacsony, simított felületű, pereme behúzott, teste gömbszelet alakú. Ragasztott, töredékes. Töredék m.: 5 cm.

4. melléklet: Szürke színű nagyobb *edény* összeállíthatatlan *töredékei*.

5. melléklet: *tál*. Szürke és barna foltos. Pereme kihajlik, az edény fala igen vékony. A perem alatt kis szalagfűl helye látszik. Töredékes, mérhetetlen.

A temető területén szórványként egy kis edényt találtunk, az I. szelvény 1. ásónyomában. Valószínűleg a 2. sírhoz tartozott, és csak az olajbányászat munkái során bolygatták meg. Leírása: csésze. Barna és sötétzöld foltos. Teste kissé ívelt, pereme behúzott. Közvetlenül a perem alatt egy helyen függőlegesen feltett kis bütyök maradt meg. Ragasztott, kiegészített (2. kép 7). M.: 8 cm, Szá.: 8 cm, Fá.: 6 cm.

A Battonya—31. kútkörzet területén feltárt temetőrészlet általános jellegzetességei folytán minden kétséget kizáróan a bodrogkeresztúri kultúrához tartozik. Mutatja ezt mindenekelőtt a legtöbb sírban (mindössze a 10, 11, 13. sírokból hiányzik) előkerült tejesköcsög, továbbá a kultúra jellegzetes kis csészei, táljai, amelyek ugyancsak nagy számban kerültek elő. Miután a temetőből csak viszonylag kevés sírt tártunk fel, a kerámialeletek részletes és statisztikus vizsgálatát nem tartjuk célravezetőnek, a most meghatározható előfordulások nem feltétlenül tükröznék a teljes temetőre vonatkozatható képet. Mindazonáltal néhány különlegesebb, vagy csak szűkebb időbeli, esetleg térbeli elterjedésű tárgy lehetőségét ad számunkra a temetőrészlet pontosabb körülhatárolására a bodrogkeresztúri kultúrán belül.

Igen figyelemreméltóak a több sírból előkerült kis, kihajló peremű tálak, ívelt fallal (2. kép 6, 8), amelyek a kultúra legtöbb lelőhelyén idegennek tűnnek. Csak néhány példányukat ismerjük a feltárt temetőkből, mindenekelőtt Magyardombegyházról (BANNER 1928, Fig. 2/3), Polgár-Basatanyáról (KUTZIÁN 1963, C62), illetve Bodrogkeresztúrról (PATAY 1961, IV/11). Formájuk, ívelt oldaluk és az annak alsó negyedében feltett kis bütykeik sokkal inkább jellemzőek a tiszapolgári kultúrára. A 14. sírban lett, sajnos igen töredékes példány csaknem pontos analógiáját ismerhetjük fel egy Hódmezővásárhely-Népkertől származó darabban (KUTZIÁN 1975, XXXVIII/1). Fontosnak látjuk annak megjegyzését, hogy Népkerten a bodrogkeresztúri

kultúra sírjai is előkerültek, ez tehát egy kis adat lehet annak feltételezéséhez, hogy a népkerti temető folyamatos használatban volt a rézkor korai és középső szakaszában.

Az edényeken viszonylag ritkán található bekarcolt díszítések egynemelyike is a korai rézkorral mutat kapcsolatokat. A sraffozott háromszögek edénydíszítésként való alkalmazása széles elterjedt a kisértparti csoportban (KUTZIÁN 1975, LXXI—LXIII táblák), ez nálunk Battonyán a 2. és 11. sírokban található meg (5. kép 8). Ugyancsak a kisértparti csoport, de általában a tiszapolgári kultúra sajátja az edényfalon alkalmazott, hegyére állított rombusz alakban felvitt lencseszerű bemélyítés (KUTZIÁN 1975, XIV/17, LXXI/14). Ez Battonyán a 11. sír tálján (2. kép 6) fordul elő.

Mindezekkel szemben csupán egyetlen olyan edény került elő (a 4. sír 4. sz. mellékletként leírt négykarélyos, díszített tejesköcsög, 5. kép 1a, b), amely általában a kultúra késői időszakában fellelhető forma (KUTZIÁN 1969, 34), de a típus szélesebb alapon nyugvó analízise alapján lehetségesnek tartjuk, hogy már a kultúra klasszikus szakaszában megjelent (Bodrogkeresztúr A vége körül) néhány, erre a szakaszra keltezhető sírban (PATAY 1975, 61). Véleményünk szerint eképpen értékelhető Battonyán is.

Összefoglalóan: szerintünk a Battonyán feltárt temetőrészlet megnyitására már a kialakult bodrogkeresztúri kultúra időszakában került sor, mégpedig annak korai szakaszában, míg a feltárt legfiatalabb sírok sem származhatnak a klasszikus időszakot lezáró korból. Természetes, hogy a feltárt kevés sír rövid, vázlatos értékelése a teljes temető vonatkozásában sem vezethet végleges eredményre, de bízunk abban, hogy egy majdani, teljesebb feltárás a szükségszerűen nyitva maradó kérdések megválaszolására lehetőséget fog nyújtani.

IRODALOM

BANNER 1928	BANNER J., <i>Rézkori leletek Magyar-Dombegyházán</i> . Dolg 4 (1928) 301—303.
BANNER 1934	BANNER J., <i>Ásatás a hódmezővásárhelyi Kotacparton</i> . Dolg 9—10 (1933—34) 54—73.
KUTZIÁN 1963	I. BOGNÁR-KUTZIÁN, <i>The Copper Age Cemetery of Tiszapolgár-Basatanya</i> . ArchHung 42 (1963)
KUTZIÁN 1969	BOGNÁR-KUTZIÁN I., <i>Problem der mittleren Kupferzeit im Karpatenbecken</i> . ŠtZ 17 (1969) 31—60.
KUTZIÁN 1972	I. BOGNÁR-KUTZIÁN, <i>The Early Copper Age Tiszapolgár Culture in the Carpathian Basin</i> . ArchHung 48 (1972)
PATAY 1961	P. PATAY, <i>A bodrogkeresztúri kultúra temetői</i> . RégFüz Ser. 2. 10 (1961)
PATAY 1968	P. PATAY, <i>A fényeslitkei rézkori temető</i> . JAMÉ 11 (1968—1969) 15—62.

- PATAY 1975 P. PATAY, *Die Bodrogkeresztúr-Kultur*. BRGK 55 (1974—1975) 1—71.
- PATAY 1976 P. PATAY, *Magyarhomorogi rézkori temető*. DME 1975 (1976) 173—254.
- PÓSTA 1899 B. PÓSTA, *Kurticsi őstelepek*. ArchÉrt 19 (1899) 18—28.

DAS GRÄBERFELD DER KULTUR VON BODROGKERESZTÚR IN BATTONYA

Auszug

Auf dem Fundort, namens Battonya—31. kútkörzet haben wir den Gräberfeldabschnitt der echten kupferzeitlichen Kultur von Bodrogkeresztúr erschlossen. Die Eigenartigkeit des Gräberfeldes besteht darin, daß es zwar allen Wahrscheinlichkeit nach Skelettgräber enthalten hat, konnten wir trotzdem infolge der Bodenzusammensetzung und vielleicht aus anderen chemischen Gründen mit Ausnahme einer in Grab 14. erschlossenen Ulna kein einziges menschliches Knochenstück vorfinden. Da im homogenen Boden die einstigen Grabgruben nicht beobachtet werden konnten, hielten wir die keramischen Funde je Gefäßgruppe auseinander. Gerade deshalb sind die in den Grabungsaufnahmen sichtbaren Nummern keine Grabnummern, sondern die der im Gang der Erschließung erfaßten Gefäßgruppen. Später versuchten wir in Kenntnis des sehr geschlossenen, strengen Ritus der Kultur, der Lage und Zusammensetzung der Beigaben, ferner der Anbringung der Gefäße die einzelnen Gräber, ihre Orientierung zu rekonstruieren, eventuell auf Grund der Sitte der Anbringung von Beigaben auch auf das im Grab einst gelegene Skelett einen Antrag zu stellen. Bei der Beschreibung des Gräberfeldes sind wir in der Reihenfolge der rekonstruierten Gräber vorgegangen. Wir nehmen an, daß wir insgesamt auf 14 Gräber gestoßen sind. Durch Ver-

gleich der auf dem Gräberfeldplan angegebenen Gefäßgruppen halten wir auch die angegebene Grabzahl für wahrscheinlich.

Betreffs der chronologischen Einreihung haben uns die zwangsmäßigen Mangelhaftigkeiten der Beobachtung an Ort und Stelle schon keine Schwierigkeit bedeutet. Die aus mehreren Gräbern zum Vorschein gekommenen kleinen Schüsseln mit ausladendem Rand (Abb. 2, 6; 8), ferner einzelne Verzierungsarten, wie z.B. die Anwendung von schraffierten Dreiecken (Abb. 5, 4; 8) sind für die Kultur von Tiszapolgár bzw. ihre Gruppe von Kistrépart charakteristisch. Dementgegen ist in der späteren Entwicklungsphase der Kultur von Bodrogkeresztúr das Gefäß am Mundrand mit vier Lappen erschienen, das aus dem Grab 4. zum Vorschein gekommen ist (Abb. 5, 1a, b). Zusammenfassend läßt sich von dem in Battonya erschlossenen Gräberfeldabschnitt feststellen, daß es zu seinem Anlegen in der schon ausgebildeten Kultur von Bodrogkeresztúr gekommen ist, u.zw. in ihrer Frühphase und auch die freigelegten jüngsten Bestattungen können nicht aus der die klassische Periode abschließenden Zeit stammen, also die Belegzeit des Gräberfeldes umfaßt im grossen und ganzen die Periode von Bodrogkeresztúr A.

